

hebben vast te stellen dat reeds Grieksche en Romeinsche taalgeleerden een eeuwenlangen strijd hebben gevoerd om beginselen, ten nauwste verwant met die, welke bij den spellingstrijd in deze landen zijn betrokken.

Zóó heet het immers officieel, dat slechts de spelling werd gewijzigd? Gesteld al dat een grenslijn is te trekken tusschen taal en spelling (daar zal vermoedelijk een zware wijs op gaan!), dan nog leert nader kennismaking met deze materie — menig Vereenvoudiger zal het gaaf beamen — dat hier wel degelijk taalbelangen van de eerste orde in het spel zijn. Toonaangevende Kollewijnianen beriepen zich dan ook sinds lang tot staving van hun spellingseisen en -beginselen op het in Duitschland verzezen linguïstisch licht. Men leze er het eerste deel van De Vooy's „Verzamelde Taalkundige Opstellen“ maar eens op na; en, daar die nieuwe taalbeginselen opkomen uit algemeene principia, is het voor ons, Calvinisten, plicht ook dezen geest te beproeven, of hij uit God is.

In a nutshell de Kollewijniaansche kerngedachten over taal samenvattend, zouden we (afgezien van het dogma „taal is klank“) moeten wijzen op:

verzet tegen de logica als taalwet; tegen den gecultiveerden taalvorm in het algemeen (o.a. met de „moeilijke“ onderscheidingen van buiging en geslacht); tegen een praescriptieve, regelende grammatika.

Op ten troon verheffing van den usus, het spraakgebruik; van het A(lgemeen) B(eschaafd); van de losse, vaak slonzige omgangstaal.

Dit alles uit revolutionairen vrijheidsdrang, weersin tegen het gebod. Anders uitgedrukt: zooals een gezonde gezagsleer haar fundament alleen kan leggen in de Openbaring, zoo is, consequent door gedacht, de ware gehoorzaamheid op het gebied der taal alleen (ik zeg niet: te handhaven, maar) te fundeeren, wanneer men gelooft in een transcendenten, taalvormenden, taalwetten handhavenden God.

Ongeloofvige bespiegelingen over den aard der taal moesten met ijeren noodzakelijkheid voeren tot naturalistische emancipatie van den dagelijkschen, zich uitlevenden usus. Ons voegt het daarom niet den laiddunkenden schimp van vele Vereenvoudigers met gelijke munt te betalen.

Toch moest ook deze taalfilosofie zich zekere normen kiezen. Ze vond die o.a. bij Jespersen (met zijn „Energetik der Sprache“) die het bij spreken en schrijven vereischte quantum energie-verbruik bestudeerde¹⁾, een soort taalkundig Taylorstelsel bepleitend. Die taal acht hij de hoogste, welke met het eenvoudigste mechanisme het meest bereikt. De waardeering moet volledig „anthropocentrisch“ zijn²⁾, dat is te zeggen: draaien om den mensch en zijn belang alleen.

De oplossing van het hier aangeroerde, cardinale vraagstuk, rakende de norm der taal, wordt door dieper liggende beginselen bepaald, om op haar beurt voor de taalwetenschap verstrekkende betekenis te erlangen.

Daarom kan, wie aan den periodieken wederkeer der voornaamste wijsgeerige gezichtspunten en stroomingen denkt, zich ternauwernood er over verbazen, dat dit onderwerp ook in de oudheid de geesten heeft geboeid en verdeeld. Zij het ook dat het beloop van dezen strijd, waarvan de geschiedenis nog moet geschreven worden, ons zeer onvolledig bekend is, de gegevens veroorloven wel ons een voorstelling te vormen van zijn karakter, van de meest bediscussieerde punten, van de daartegenover ingenomen posities.

De spelling speelt zekere rol, evenwel zonder centrale figuur te worden. Ten deele hangt dit hiermee samen, dat gesproken en geschreven taal nog niet tegen elkander worden uitgespeeld als thans. Het pseudo-democratisch streven de laatste neer te drukken naar het peil der keuvelende omgangstaal, de systematische toelag de fijnere taalgewassen te doen verkommeren, bleef de oudheid als geheel vreemd. Desondanks, evenals op menig ander terrein, was het revolutionair beginsel hier in knop geschoten, al liet de voldragen vrucht nog eeuwen op zich wachten.

De vormenleer was het front waarop de strijd het intensiefst werd gevoerd. Niet of buigings- en geslachtsonderscheidingen in de taal zouden zijn was de brandende vraag, maar welke. Was er wel een middel om zuiver en onzuiver te onderscheiden? Was er wel regelmaat te ontdekken in de verwarrende, bijkans onoverzienbare menigte van buigings- en vervoegingsvormen? Het nadenken over deze en dergelijke vragen bracht een groep van geleerden tot de overtuiging:

a. dat dit bonte velorlei geen regelmaat en orde (ANALOGIE) vertoonde, maar onregelmatigheid (ANOMALIE) alom;

b. dat de analogie (wil men: logische norm) niet een maatstaf is, waaraan de taal zou zijn te toetsen, dat er dus geen reden is om de anomalistisch uit den band springende taal door spraakkunstige regels te breidelen.

Een van de gematigde anomalisten, Quintilianus

(plm. 35—95 na Chr.), wil de analogie niet geheel verwerpen, maar drukt zich toch karakteristiek in dezer voege uit: de analogie heeft niet in den beginne, als uit den hemel gezonden, den vorm van het spreken bepaald, maar is later ontdekt. Ze is geen wet voor het spreken, maar object van waarneming, zelve product van het taalgebruik (Inst. Or. I 6 § 6). De revolutionaire theorie schemert duidelijk genoeg door deze verraagzame woorden heen: de eenheid scheppende regelmaat is niet meer dan achteraf te constateeren feit, geen vormgevend principe; ze brengt geen consequenties mee voor onze taalcultuur.

Waartegenover wij belijden dat de Logos het is die aan onze talen (door het medium van den sprekenden en schrijvenden mensch: „zijn God onderricht hem van de wijze“) haar wondere harmonie van bouw en samenhang verleent, tegelijk ons belastend met verantwoordelijkheid en zorg voor die taalorde, daar de zonde met haar gevolgen altijd door deze bedreigt en schaadt.

Om tot onze anomalisten terug te keeren: de radicalen, die het bestaan der analogie ontkennen (om nog niet eens te spreken van haar normatieve waarde), kwamen de voor het grijpen liggende anomalieën bij handenvol aandragen. Interessant is het dat ze (tout comme chez nous) een gansche menagerie ten tooneele voerden: manlijke diernamen voor wijfjes en omgekeerd³⁾. Nu ligt het voor de hand dat hun stoute overdrijvingen den speurzin der analogisten scherpte, die dan ook al spoedig met een even overstelpend feitenmateriaal wisten aan te toonen dat het toch waarlijk niet aanging alle regelmaat met één penntrek uit de taal te bannen. Maar evenzeer van zelf spreekt het dat daarmee de zaak nog niet beslist was. Het ging immers in laatste instantie om de normatieve betekenis van analogie en logica. En hierbij spraken de beginselen krachtig mee. De echte anomalist wilde zich aan één norm onderwerpen: die van het nut (vergelijk Jespersen!). Dat eischte duidelijkheid en korthed; meer niet en zeker geen spraakkunstige orde en regelmaat, zoo meende hij. Per gratie kon dan voor de schoonheid nog een plaatsje worden ingeruimd, maar voor de erkenning der analogie maakte dit niets uit. De groote taalgeleerde Varro (116—27 v. Chr.), die de voornaamste anomalistische argumenten, ter fine van een breede kritiek, de revue laat passeeren in 'n merkwaardig boek „Over de Latijnsche Taal“, merkt ten slotte op dat wie de regelmaat in de taal niet ontwaart, niet alleen blind is voor het wezen van de taal, maar voor dat van het heelal: harmonie en orde heerschen immers aan het firmament, in de zee, op de aarde, bij dier en bij mensch? Als we deze passage bij Varro lezen, denken we onwillekeurig aan wat geschreven staat van den Logos: „alle dingen bestaan tezamen door Hem“ (Coloss. 1:17).

Het lijkt geen twijfel of de analogisten hadden, als we ons zoo uit mogen drukken, het meeste gelijk aan hun zijde. Waarom hun leer, die in de Romeinsche taalwetenschap de overhand nam, ten slotte in een slop geraakte, moet hier onbesproken blijven.

Voldoende zoo aannemelijk gemaakt mocht zijn dat het Kollewijnianisme met zijn loochenen van de logische taalnormen (één der normen en niet met onbepert gezag bekleedt), zijn emancipatie van den gestaag op lager niveau zakkenden usus, zijn ontadeling van de den beelddrager Gods geschonken taal zijn wortels heeft in de oudheid.

Want is dit juist, dan blijkt te duidelijker dat hierin ons een richting tegentreedt die door haar levensbeginsel tot al stelselmatiger consequenties wordt gedreven en daarom door ons moet worden weerstaan, omdat ze den levenden God als oppersten Taalwetgever 't zij verwerpt, 't zij vergeet.

Kampen.

R. J. DAM.

3) Voorbeelden bij Varro, L. L. IX § 55.

„Wat mag ik verkoopen?“

Een broeder schreef mij over een moeilijkheid, waarvoor hij, in zijn boekhandel, telkens kwam te staan.

Voortdurend kreeg hij in zijn winkel vraag naar speelkaarten.

Tot nu toe had hij daarop altijd geantwoord: „die verkoopen wij niet“. Toch gevoelde hij zich daarbij niet heeltemal rustig.

„s Morgens,“ zoo redeneert hij, „s morgens bid ik den Heere om zegen over mijn bedrijf; nu krijg ik de gelegenheid om iets te verdienen; ik maak van die gelegenheid evenwel geen gebruik; heb ik daartoe het recht? In het kaartspel op zichzelf zit immers geen zonde; kaarten kunnen ook gebruikt worden zonder dat men daarmee kwaad doet. Ben ik nu als verkooper verantwoordelijk voor de wijze, waarop de koper van die kaarten gebruik zal maken en moet de wetenschap, dat hij

ze verkeerd zal kunnen gebruiken mij nu oorzaak wezen, dat ik zeg: „ik verkoop ze niet?“

Sta ik daardoor niet eigen broodwinning in den weg en verwerp ik daardoor niet eigenwillig de mogelijkheden, die God mij op mijn gebed geeft?“

Het lijkt mij toe, dat soortgelijke moeilijkheden als in dit schrijven worden genoemd, in het leven van menig zakenman wel zullen voorkomen; vandaar dat ik daarover in deze rubriek graag iets wil zeggen.

Laten wij de vraag eens zóó stellen:

„Is de verkooper verantwoordelijk voor het gebruik, dat de koper maakt van het artikel, dat hij hem levert?“

In het algemeen gesproken hangt dat af van den aard van het artikel, waarover het gaat.

Bij een artikel, dat evengoed „goed“ als „zondig“ kan worden gebruikt, behoeft de verkooper zich zeker niet verantwoordelijk te gevoelen voor wat de koper daarmee doen zal.

Bijvoorbeeld: een fiets.

Een fiets is toch wel een nuttig ding. Maar nu kan iemand die fiets ook gebruiken om daarmee heel den Zondag te gaan toeren, zoodat hij de kerk verzuimt; een deel van den dag in café's doorbrengt, om 's avonds moe en afgejakkerd thuis te komen.

Natuurlijk is dat zonde.

Maar ieder gevoelt, dat de mogelijkheid dat iemand zóó zijn fiets zal gebruiken, den verkooper nooit reden zal behoeven te zijn om geen fietsen meer te willen leveren.

Als dat zoo was, dan was elk zakendoen onmogelijk geworden.

Anders staat evenwel de zaak als het gaat over een artikel, dat in zichzelf van dien aard is, dat het in den regel niet anders dan tot zonde dient. Bijvoorbeeld: vuile, pornografische lectuur.

Bij het verkoopen daarvan mag de verkooper niet meer zeggen: „ik stel mij niet verantwoordelijk voor wat gij daarmee doet“. Dat zou dwaasheid zijn, want hij weet, dat daar in den regel geen ander, dan een onrein, en dus zondig gebruik van gemaakt wordt. In zulk een geval zou de verkooper, zonder twijfel, mee deel hebben in de schuld van den koper.

„Ja maar,“ zal de broeder, die mij schreef, zeggen: „ja, maar, dat begrijp ik ook wel; de mogelijkheid ligt voor mij juist in de vraag: welk artikel moet door ons worden gezien als iets, dat, uiteraard, alléén zondig gebruikt kan worden; daar hebt ge nu die kaarten. De heerschende opinie onder de Gereformeerden is wel, dat kaartspel altijd zondig is; maar dat lijkt mij toch niet zoo toe; ik meen, dat er van kaarten ook wel een goed gebruik kan worden gemaakt; moet ik mij nu door die „algemeene opinie“ onder ons volk de wet laten voorschrijven of mag ik, vrij, naar eigen consciëntie mij laten leiden?“

Op dit laatste spitste zich ten slotte de vraag van dezen broeder toe. „Naar welken maatstaf moet ik uitmaken of een artikel van dien aard is, dat ik het met een vrije consciëntie kan verkoopen?“

Ik stem toe, dat hierin een moeilijkheid kan liggen; maar niet een onoverkomenlijke moeilijkheid.

Bij de meeste dingen behoeven er in dezen geen vragen te rijzen en zal het heel gemakkelijker vallen zijn houding te bepalen.

En wat die moeilijke gevallen aangaat, daarbij zal men eerlijk een oplossing moeten zoeken in het licht van Gods Woord, zóó, dat men, wat men doet, met een zuivere consciëntie kan doen.

Natuurlijk kan daarbij de „heerschende opinie onder de Gereformeerden“ niet, zonder meer, beslissend zijn; het kan zelfs roeping zijn daartegen in te gaan.

Alleen, het is wel een factor, waarmee, naar het Woord, rekening dient te worden gehouden.

Men dient zich wel degelijk af te vragen: „welken indruk zal mijn doen maken op de broeders en welke uitwerking zal het hebben in de gemeente. De wetenschap, dat mijn houding, ook al zou ik daarin voor mij geen zonde zien, in de gemeente, in den kring der broeders zonde zou baren, zou het mij toch ten eenenmale onmogelijk maken om met een vrij geweten in mijn houding te volharden.

Groote teederheid is hier geboden en men zie wel toe, dat men niet door drogredenen zich er toe laat verleiden zijn geweten het zwijgen op te leggen en dingen te gaan doen, waarvan men wel ziet, dat zij niet deugen, maar die men voor zichzelf het voordeeligt acht.

Of men daardoor misschien iets moet laten schieten, wat een broeder blijkbaar zonder bezwaar binnenhaalt, mag geen reden zijn om anders te gaan handelen. Onze verhouding tot God draagt een zuiver persoonlijk karakter.

B.v. de broeder, die mij schreef. Ik wil eerlijk zijn. Het lijkt mij toe, dat die heele redeneering: „Kom ik, door geen kaarten te verkoopen, feitelijk niet in botsing met mijn gebed om zegen over mijn zaak?“, een bedenkfel is om aan de klem van zijn geweten te ontkomen.

De ondergrond van heel zijn schrijven lijkt mij deze te zijn: „Eigenlijk gevoel ik wel, dat het beter is geen kaarten te verkoopen dan het wel

te doen; maar hoe ontstaat dat zoo is, doet; houd wel eens in ander zegt niet. Het is portemonnaie te hebben.

zijn het ne kan ik gar maatstaf me ik God di hart heersc wel te bov

Wat nu van speel zeggen: „

Men kan, wordt, zw al of niet mij toch o

gang zou onze kringe kennen feit

gaat om h aan vorbon maal in he meebrengt,

wordt. Voor omstige ge door een s in de verze

er voor in veel met ! goed met

„Het kaart ten“. Het voor besta

vaderen; meewerken doen inbur

winst daar

(Schetsen uit

I

Het eind en Witte het einde

Geduren baronnen

lingen bij gers terro

prestige v zijn ontw

eerste vo zaken ziel

De dert alle onrus

handel er boeckdrukk

door Cas had gewer

en terwijl en onderd

Darthu bijeenverz

mythische Ronde Ta

straffen De boe

bereik va door zeer

rijkheid r Die der

die onder Bosworth,

(1485—15 kon Hend

oorlogen avonturie „Nieuwe

perkte v heid zou den nu a

Renaissa

Die „N

den tijd,

het vaste

tijd vest

Spanje,

op zich

op den tr

en bedro

leenman

den gron

chie“, z

macht, i

Dit al

1) Zie hierover Van Ginneken, „De nieuwe Richting in de Taalwetenschap“, 1923, p. 121 vlg.

2) Jespersen, „Language“ 1923, p. 324.

nu oorzaak
iet"?
ning in den
genwillig de
bed geeft?"

moelijkheden
in het leven
comen; van
t graag iets

in:
voor het ge-
tikel, dat hij

dat af van
gaat.

als „zon-
e verkoopeer
avocaten voor

ag. Maar nu
om daarmee
dat hij de
ag in café's
akkerd thuis

slijkheid dat
en verkoopeer
geen fietsen

ndoen onmo-

et gaat over
en aard is,
zondedient.

lectuur.

le verkoopeer
verantwoor-
t zou dwaas-
den regel
ndig gebruik
l zou de ver-
bben in de

mij schreef,
ook wel; de
vraag; welk
ien als iets,
kan worden;

thende opinie
lat kaartspel
och niet zoo
ook wel een

moet ik mij
der ons volk
ik, vrij, naar

tte de vraag
maatstaf moet
aard is, dat
verkooppen?"

slijkheid kan
lijke moeilijk-

er in dezen
eel gemakke-

ngaat, daarbij
zoeken in het
en, wat men
tan doen.

hende opinie
ler meer, be-
zijn daartegen

moe, naar het
gehouden.

f te vragen:
i op de broe-
ebben in de
houding, ook

le zien, i a de
en zonde zou
de onmogelijk
mijn houding

en men zie
lenen zich er
zwijgen op te
waarvan men
die men voor

s moet laten
nder bezwaar
om anders te
t God draagt

Ik wil eerlijk
redeneering:
kooppen, feite-
ad om zegen
s om aan de

ijven lijkt mij
wel, dat het
dan het wel

te doen; maar ik zou de winst wel willen hebben en hoe ontsnap ik nu aan mijn consciëntie." Als dat zoo is, dan zeg ik: „niet doen, broeder, niet doen; houd vrede met God". Daardoor kan iemand wel eens iets weigeren te leveren, waarvan een ander zegt: „wat een onzin"; maar dat hindert niet. Het is duizend maal beter schade in zijn portemonnaie te lijden, dan onvrede in zijn hart te hebben. De maatstaf voor ons leven moet niet zijn het negatieve: „wat moet ik laten, hoe ver kan ik gaan om mij niet te bezondigen?" De maatstaf moet zijn, ook in den handel: „hoe kan ik God dienen?" En waar die vraag over het hart heerscht, daar komen wij de moeilijkheden wel te boven.

Wat nu de onderhavige zaak: „het verkopen van speelkaarten" betreft, — ik voor mij zou zeggen: „begin daar niet mee".

Men kan, zooals dat tegenwoordig wel gedaan wordt, zwaarwichtig gaan redeneeren over het al of niet geoorloofde van kaartspel, het lijkt mij toch onweersprekelijk, dat het geen vooruitgang zou beteekenen, wanneer het kaartspel in onze kringen inburgerde. Behalve het niet te ontkennen feit, dat het hier voor een goed deel toch gaat om hazardspel met al de bezwaren daaraan verbonden, is het ook zóó, dat kaartspel, eenmaal in het leven ingedragen, het groote gevaar meebrengt, dat het leven er door veroppervlaktigd wordt. Voor het kaartspel wijkt het goede boek, het ernstige gesprek; zelfs zal menigeen, die sterk door een spel als dit geboeid wordt, niet gering in de verzoeking komen, om zijn werk, zijn studie of voor in den steek te laten. Wij hebben niet veel met Schopenhauer op, maar wij doen wel goed met naar hem te luisteren als hij zegt: „Het kaartspel is het bankroet van gedachten". Het komt mij voor, dat er geen enkele reden voor bestaat in dezen af te wijken van de zede der vaderen; wel het legendeel. Daarom ook niet meewerken door verkoop van kaarten aan het doen inburgeren van dit spel in onze kringen. De winst daardoor gemaakt is te duur verkregen.

D. v. D.

Groote Tudor-Figuren.

(Schetsen uit den tijd der Reformatie in Engeland en Schotland.)

II.

De „Nieuwe Monarchie".

Het einde van de burgeroorlogen van de Roode en Witte Roos beteekende voor Engeland feitelijk het einde der Middeleeuwen.

Gedurende die feodale oorlogen, waarin de baronnen elkanders bloed en dat hunner volgingen bij stroomen vergoten, de vreedzame burgers terroriseerden, maar intusschen hun eigen prestige vernietigden, was, mede daardoor, de tijd zijn ontwikkelingsgang gegaan, en begonnen de eerste voor teekenen van een nieuwe orde van zaken zich te vertoonen.

De derde stand werkte hard, niettegenstaande alle onrust en troonswisselingen, en nam door handel en bedrijf steeds in betekenis toe. De boekdrukkunst, op het vasteland uitgevonden, was door Caxton, die in de rijke koopstad Brugge had gewerkt, uit Vlaanderen in Engeland ingevoerd, en terwijl de Rozenoorlogen met al hun onrecht en onderdrukking wild woedden, was de Morte D'Arthur van Sir Thomas Malory gedrukt, waarin bijeenverzameld waren de legenden van den mythischen Koning Arthur en zijn Ridders van de Ronde Tafel, die uittrokken om onderdrukkers te straffen en onrecht te herstellen.

De boekdrukkunst bracht kennis binnen het bereik van den darden stand, en verhoogde daardoor zeer de kracht van dien stand die in belangrijkheid rees naarmate de adel zichzelf vernietigde.

Die derde stand wenschte eindelijk rust, en vond die onder den scepter van den overwinnaar van Bosworth, den eersten Tudor-koning Hendrik VII (1485—1509). En steunende op dien darden stand kon Hendrik VII, de door de woelingen der feodale oorlogen naar boven gestuwde kleinzoon van een avonturier uit Wales, de stichter worden van de „Nieuwe Monarchie", die, met haar bijna onbepaalde vorstelijke macht, aan de Tudors gelegenheid zou geven een beslissende rol te spelen in den nu aan den gezichtsleider lichtenden tijd der Renaissance en Reformatie.

Die „Nieuwe Monarchie" was in den geest van den tijd, niet alleen in Engeland, maar ook op het vasteland van Europa. Omstreeks dienzelfden tijd vestigden Ferdinand en Isabella haar in Spanje, waar straks Karel V de leiding er van op zich zou nemen. En Lodewijk XI, de „vos op den troon van Frankrijk", slaagde er in door list en bedrog den val te bewerken van zijn geduchten leenman Karel den Stoute van Bourgondië, en den grondslag te leggen voor de „Nieuwe Monarchie", met zoo goed als absolute koninklijke macht, in Frankrijk.

Dit alles beteekende — behalve in Duitsch-

land — het einde van de feodaliteit der Middeleeuwen, de vestiging van den eenheidsstaat met vrijwel absolute vorstelijke macht, en de afdaling van de heerschzuchtige leenmannen, voor wie de koning was geweest de „primus inter pares"¹⁾, de eerste onder zijns gelijken, tot een van den koning afhankelijk, en om diens gunsten bedelenden, hofadel.

Die „Nieuwe Monarchie" zou straks haar houding hebben te bepalen tegenover Renaissance en Reformatie.

Geen hereditaire rechten konden aan Hendrik VII blijvend den Engelschen troon verzekeren: zijn legitimiteit (de echtheid, namelijk, van zijn vaders geboorte) werd zelfs betwist.

Genialiteit, met het nastreven van grootsche idealen, zou zelfs noodlottig hebben kunnen worden voor Engeland, zoo oordeelt G. H. Williams in zijn artikel over Hendrik VII in *The Great Tudors*, een juist (1935) verschenen werk, waarvan ik meermalen iets zal ontleenen bij mijn bespreking van den Tudor-tijd. Genialiteit en hooggestemd idealisme had kunnen leiden tot gewaagde experimenten, die Engeland opnieuw zijn rust en Hendrik zijn kroon hadden kunnen kosten.

En wat Engeland, wat de kern van Engeland, dat is de derde stand, verlangde, was immers: rust.

Die derde stand bestond uit de yeomen, d.i. de eigenerfde boeren, de kleine landeigenaren, en de burgerij der steden, vooral van het steeds machtiger en rijker wordende Londen.

Anders dan in Spanje, waar de burgerij altijd is achtergesteld bij geestelijkheid en adel, ook anders dan in Frankrijk, waar de derde stand pas door het bloed en de tranen van de Groote Revolutie heen zijn gerechte plaats verwierf, — anders dan in deze landen, zeg ik, steunde de „Nieuwe Monarchie" in Engeland in den grond der zaak — al leek het uiterlijk nog niet direct zoo — van het begin af eigenlijk al op den darden stand, wat de Tudors ook goed zagen, maar door de hen opvolgende Stuarts niet begrepen werd: voor deze dwaling en voor zijn tirannie in kerkelijke zaken moest Karel I ten slotte boelen met zijn leven, en zijn zoon Jacobus II met het verlies van Engeland voor hemzelf en zijn huis.

Hendrik VII was een „roi bourgeois", een „burgerkoning", niet alleen omdat hij feitelijk steunde op den darden stand en diens belangen bevorderde door den vrede te handhaven en b.v. een handelsverdrag te sluiten met Filips den Schoone, den heer der rijke Nederlanden, maar ook in zoverre, dat hij met de city-magnaten overtuigd was van de macht van het geld, dat aan het einde der Middeleeuwen een steeds belangrijker rol begon te spelen.

De koning zag heel goed in, dat, als hij geld had, hij zich onafhankelijk zou kunnen maken van het Parlement, en tevens zijn onderdanen zou behagen, omdat hij dan zooveel mogelijk hun beurs met rust kon laten. Zijn politiek in dit opzicht is te vergelijken met die van Caesar Augustus, ook in vele opzichten een middelmatig man als Hendrik VII, maar die als deze iets dat aan 't geniale grensde vertoonde in een zuinig en doelmatig beheer der geldmiddelen en in het handhaven van den vrede des rijks, waardoor hij Rome, dat als Engeland, rust verlangde na de burgeroorlogen, niet alleen die rust kon geven, maar ook de belastingen laag kon houden.

Hetzelfde nu kan gezegd worden van Hendrik VII. Ook hij was, als Augustus, een vredevorst. Hij handhaafde den binnenlandschen en buitenlandschen vrede, wat den laatste betreft uitgezonderd één onvermijdelijke veldtocht in Frankrijk, die echter kort en onbeteekenend was, maar niettemin zeer voordeelig voor den Engelschen koning eindigde, voordeelijker dan het avontuur van Varus in het Teutoburgerwoud voor Augustus afliep.

En wat aangaat den binnenlandschen toestand: hier lag het terrein, waar Hendrik zijn bronnen van inkomsten kon vinden.

Augustus had sterk gestaan, doordat na den val en dood van Cleopatra het rijke Egypte zijn persoonlijk eigendom was geworden.

Hendrik had zoo iets niet. Hij moest zichzelf bronnen van inkomsten scheppen. Hij deed dit zóó, dat de handhaving van den binnenlandschen vrede, inplaats van hem geld te kosten, een rijke bron van inkomsten voor hem werd.

De Rozenoorlogen waren ten einde, en over het geheel was er na den slag bij Bosworth vrede in Engeland. Maar toch was er zoo nu en dan, zoo hier en daar, natuurlijkerwijze nog wel een stuipreuking. Het was niet te verwachten dat de wilde baronnen met hun wetteloze volgelingen, die zoo lang van roof en afpersing hadden geleefd, met één tooverslag tot rust en kalmte waren gebracht.

Avonturiers als Perkin Warbeck, de zoon van Jehan de Werbecque, een arme burger van Doornik in Vlaanderen, trachtten van die na-deiningen der vijftiende-eeuwsche beroeringen gebruik te maken om hun slag te slaan. Deze Perkin Warbeck b.v.

1) Deze „pares", gelijken van den vorst, werden in Frankrijk „pairs" van het rijk genoemd, in Engeland „peers": het Hoogerhuis, waarin de Engelsche adel zitting heeft, heet nog altijd, behalve „House of Lords", ook wel „House of Peers".

gaf zich uit voor Richard van York, een der in den Tower vermoorde zoontjes van Eduard IV, en hij werd zelfs als pion op het schaakbord der buitenlandsche politiek vooruitgeschoven door Karel VIII van Frankrijk, door Margaretha van York, de weduwe van Karel den Stoute, zijn z.g. tante, door Jacobus IV van Schotland, en zelfs door Keizer Maximiliaan, vader van Filips den Schoone, die hem te Weenen ontving als Koning Richard IV van Engeland. Hij viel eindelijk in handen van Hendrik VII, legde een volledige bekentenis af, en werd tenslotte opgehangen, nadat hij getracht had uit den Tower te ontsnappen.

Maar met de deelnemers aan deze en andere pogingen tot het verwekken van onlusten, handelde Hendrik in den regel anders. Het was hem niet om hun hoofd, maar om hun bezittingen te doen. Hij liet hen borgtochten en schuldbrieven teekenen, waardoor hij hen in zijn macht kreeg, en zich een rijke bron van inkomsten schiep. Vele dier papieren zijn bewaard gebleven.²⁾

Daarbij kwam 's Konings zuinig en wijs beheer der geldmiddelen. Hij was feitelijk zijn eigen minister van financiën, en richtte het bestuur er van op modernen voet in. Dit is zijn groote bijdrage tot den modernen regeeringsvorm in Engeland, na het financieel leven van de hand in den tand, zooals de vorsten der Middeleeuwen dat kenden.

Hendrik werd de rijkste vorst der Christenheid, en liet zijn zoon Hendrik VIII een goed gevulde schatkist na.

En het Parlement had hij slechts enkele keeren behoeven samen te roepen, zoodat hij bijna absoluut kon regeeren.

Hendrik is vaak van vrekkerigheid beschuldigd. Maar ten onrechte. Hij was alleen maar zuinig. Ten opzichte van zichzelf en de koninklijke familie en de hofhouding was hij allesbehalve schriel.

Ook dit was wijs beleid. De zwerver, die in zijn jeugd verborgen gehouden had moeten worden en zelfs naar Bretagne had moeten vluchten omdat zijn leven bedreigd werd, en over wiens afkomst een schaduw lag, wilde het koningsschap opvoeren tot iets uitzonderlijks. Niet de eerste onder zijns gelijken wilde hij zijn, maar hoog en onaantastbaar moest de koning tronen boven zijn onderdanen, ook boven den tot dusver zoo machtigen adel, die meenden over de kroon te kunnen beschikken: had niet één hunner, de Graaf van Warwick, in de Rozenoorlogen den veelzeggenden bijnaam van „Koningmaker" verworven?

Tot die verheffing van het koningsschap moest ook meewerken uiterlijke pracht. Daarom wilde hij, dat zijn hof luisterrijk zou zijn, en Spaansche en Italiaansche gezanten getuigen in hun briefwisseling van den rijkdom en den grootschen stijl waarin de Koning en de Koningin en het heele hof gekleed gingen en leefden.

Zoo hief Hendrik het koningsschap in Engeland op uit zijn diepe vernedering, en maakte het machtig en groot. En hij verhef Engeland in de oogen van het buitenland van een vierderangstot een eersterangs mogendheid. Zijn eerovert werd bevestigd door het huwelijk, eerst van zijn oudsten zoon Arthur, en na diens dood van zijn tweeden zoon Hendrik (den lateren Hendrik VIII) met Catharina van Arragon, de dochter van de machtige „Katholieke Koningen" Ferdinand van Arragon en Isabella van Castilië, wier oudste dochter Johanna getrouwd was met den erfgenaam der Habsburgers en Bourgondiërs, Filips den Schoone der Nederlanden. Hendriks dochter Margaretha Tudor huwde (dit was na het Warbeck avontuur) met Jacobus IV van Schotland, uit het huis Stuart, waardoor de grondslag werd gelegd tot de latere vereeniging van Engeland en Schotland.

Dusdanig was de positie van het Engeland der „Nieuwe Monarchie", dat den tijd der Reformatie tegenging.

De andere beweging der geesten van dezen tijd, die we Renaissance noemen, was in Engeland reeds begonnen tijdens Hendrik VII.

Hoe stond Hendrik daar tegenover?

Hij was een devoot Roomsche-Katholiek, wiens grootste schatten waren een stukje van het Heilige Kruis, en een been van St. George (St. Joris), den beschermheilige van Engeland.

En met de Renaissance heeft hij slechts zijdelings te maken.

Maar hij heeft den weg gebaand voor de Renaissance door de voorwaarden te scheppen waaronder zij kon tieren: vrede en rust en toenemende welvaart, terwijl hij zijn zoon Hendrik een zoo zorgvuldige opvoeding deed geven, dat diens lust tot studie werd geprikkeld en bevredigd, en hij later als Hendrik VIII genoeg geestverwantschap met de leiders der Renaissance had, om hun streven te begrijpen en te waardeeren, en als hun beschermer op te treden.

Dat ook tijdens Hendrik VII de Renaissance-beweging reeds belangrijk was in Engeland, blijkt uit een brief van Erasmus, in 1499 van uit Londen geschreven aan Robert Fisher in Italië, waaruit Williams de volgende woorden aanhaalt:

„Nu", zal je zeggen, „hoe bevalt ons dierbare Engeland?" Als je ook maar eenig vertrouwen hebt op

2) Dit laatste zeg ik op gezag van G. H. Williams. Ik heb ze zelf niet gezien.